

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

Ladislav Seifert

K sedmdesátinám prof. Miloslava Pelíška

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 55 (1926), No. 4, 329,329a,330--332

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/121962>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1926

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Prof. MILOSLAV PEŘÍŠEK

K sedmdesátinám prof. Miloslava Pelíška.

L. Seifert.

Jest zajisté povinností mladší generace, aby ctěla ty, kteří v dobách našeho příslušenství k Rakousku přičiňovali se o rozvoj české vědy, vývoj školství a výchovu dorostu a tím cílevědomě pracovali na vybudování státní samostatnosti naší. Činili tak za okolností mnohem nepříznivějších nežli se zdá mnohému, kdo dnes ve svobodném státě požívá ovoce jejich práce. Mezi takové pracovníky náleží i profesor Miloslav Pelíšek, který v listopadu minulého roku dosáhl sedmdesátky v plné duševní svěžesti a ustavičné práci vědecké i školské, z níž jej na chvíli vyrušili přátelé jeho, přišedše mu blahopřáti. Hodlám zde načrtnouti jeho život a promluvíti o vědecké práci; obraz ten nebude arci úplný, jeť oslavenec velmi skromný: v životě soukromém a nikdy nestaví na odiv své náhledy a práci vykonanou.

Narodil se dne 19. listopadu 1855 v Krouné na Českomoravské vysočině, kde otec jeho byl soukromým evangelickým učitelem. Zemřel však záhy a syn prodělával všechny útrapy chudého venkovského studenta. Nižší střední školu prošel v Poličce, vyšší v Jihlavě, na to pobyl v Praze na obou technikách, české i německé, neboť tehdy mohli posluchači voliti si přednášky libovolně na kterékoli z nich, současně poslouchal některé přednášky na obou universitách. V roce 1880 získal aprobaci pro střední školy z matematiky a deskriptivní geometrie, v r. 1885 rozšířil si aprobaci i pro fysiku.

Dnem prvního října 1881 ustanoven asistentem při stolici desk. geometrie na německé technice v Praze u prof. Küppera na dobu jednoho roku, aby zastupoval asistenta Bobka, který měl dovolenou za účelem vědeckého studia v Berlíně. Na přímluvu profesora Küppera zůstal však i následující rok a dále až do r. 1886 na německé technice, zastávaje místo asistenta při stolici matematiky u prof. M. Allého a Grünwalda. V r. 1885 podal na německé technice spis habilitační »Wesen u. Wirkung der bildlichen Darstellung«, který byl příznivě posouzen, habilitace nebyla však ukončena. Nebylo tehdy vyhlídek na dráze akademické; prof. Pelíšek opustil Prahu a odebral se na průmyslovou školu do Plzně, kde mu bylo zajištěno hmotné postavení. V Plzni pobyl 11 let (1886—97) a vedle učitelského úřadu na průmyslové škole měl i dozor na několik venkovských škol pokračovacích. Referáty o těchto školách bývaly tehdy rozděleny mezi profesory průmyslových škol, teprve v roce 1907 byl jmenován samostatní inspektoři živnostenského školství. Z Plzně přeložen na vyšší průmyslovou školu do Prahy, kde opětně působil

11 let (1897—1908), až byl povolán do Brna, aby suploval stolicí deskript. geometrie, uprázdněnou povoláním prof. Bedřicha Procházky do Prahy. Po roce jmenován řádným profesorem deskr. geometrie české techniky v Brně. Celkem působil dvacetdvě léta na průmyslové škole. Každý učitel střední školy ví dobře, jak těžko je při tom vědecky pracovat, na školách průmyslových bývaly okolnosti ještě nepříznivější. Proto tím větší zásluha, udrželi se někdo na výši vědecké a publikuje cenné věci.

Za svého pobytu v Brně rozvinul prof. Pelíšek pozoruhodnou učitelskou činnost. Učitelská činnost na vysoké škole technické v předmětech teoretických je velmi obtížná. Na jedné straně jsou zájmy praktiků, kteří chtějí pro své obory získati pokud možno nejvíce času; na druhé straně však vysoká škola má vychovávatí samostatné pracovníky vědecké, a k tomu jsou nezbytné obsáhlé teoretické vědomosti. Za starších dob zaujímaly teoretické výklady mnohem více času; kolem r. 1890 odehrál se však na všech téměř vysokých školách technických boj mezi teoretiky a praktiky a výsledek byl ten, že ubráno všude předmětům teoretickým. Také deskriptivní geometrie byla nucena přizpůsobovati se praktickým potřebám. Na vysokých školách technických v Praze bylo těmto potřebám vyhověno do značné míry tím, že zřízeny profesury dvě, v Brně zůstalo při jedné stolicí a proto tím nesnadnější úkol připadl prof. Pelíškovi. Jest zajisté zásluhou jeho bohatých zkušeností ze škol průmyslových, že podařilo se mu všechny potíže překonatí a získati i uznání kolegů oborů praktických. V Brně je snad jediná vysoká škola technická, kde deskr. geometrii počet hodin nezmenšen na 4 hod. týdně. Cvičení konstruktivní u prof. Pelíška je opravdu vzorné a je při něm splněna moderní pedagogická zásada, že dbá se individuality žákovy. Každý studující dostane svoji úlohu ze stavitelství neb strojnictví a tyto úlohy se neopakují ani v příštích létech. Představte si, co to znamená práce učitelské při počtu asi dvou set účastníků; a tuto práci namahavou koná prof. Pelíšek s láskou již osmnáctý rok a k tomu četné zkoušky kolokviijní i zkoušky kandidátů učitelství pro střední školy.

*

Promluvme nyní o vědecké práci. Mluvíme-li o vědecké činnosti jednotlivce, je vždy zajímavo všimnouti si, jaké bylo prostředí, v němž byl do vědecké práce uveden a kdo měl na něho vliv. V Praze kvetla dlouhou dobu geometrie syntetická. Před příchodem Pelíškovým působil v Praze O. W. Fiedler, známý autor učebnic a propagátor spojení deskr. geometrie s geometrií polohy či, jak tehdy se říkalo, novou geometrií. Fiedler byl záhy povolán na techniku do Curychu na místě mladého tehdy Th. Reye, známého autora klasické učebnice geometrie polohy, jenž pro jakési neshody ve sboru curyšské techniky odešel do Cách a pak do Štrasburku. Po Fiedlerovi povolán na německou techniku pražskou K. Küpper a na české pů-

sobil současně Tilšer. Küpper byl osobnost zajímavá. Sám byl Němec z Porýnska, v národnostním ohledu však velmi shovívavý. Prahu velice miloval, ale třenice národnostní, které se stále stupňovaly, nemile se ho dotýkaly. Poměrně záhy odešel do výslužby a odstěhoval se za vdanou dcerou kamsi do Německa.*) U Küppera vystřídali se jako asistenti oba bratři Weyrové Emil a Eduard, dále K. Pelz, potomní profesor techniky štýrskohradecké a české v Praze, Wälsch, nynější profesor německé techniky v Brně, Bobek, pozdější profesor německé techniky pražské, a Mil. Pelíšek. Již tato okolnost, že šest z jeho asistentů byli literárně činnými a zaujali místa na vysokých školách, je pro něho velmi dobrým vysvědčením. On sám napsal řadu pojednání z geometrie syntetické a také i z teorie eliptických funkcí.

Takové bylo asi prostředí, do něhož přišel mladý Pelíšek jako student a asistent: geometrie syntetická v nejvyšším stupni rozkvětu. A byly to asi dva směry; škola Steiner-Staudtova, která chce býti ryze geometrickou bez veškerého použití algebry reb analyse, a novější škola Cremonova či algebraicko-geometrická, která opírajíc se o věty z algebry, dělá deduktivní cestou geometrické závěry. Tato druhá metoda, již také Emil Weyer si oblíbil, a která tolik současníky oslňovala, nedovedla však docela uspokojiti a pozdější doba se odklonila od ní a přiklonila se k badání analytickému. Také u profesora Pelíška, podobně jako u Eduarda Weyra a Lercha, je znáti tento vliv postupný. Starší pojednání jsou syntetická, pak přiklonil se ke geometrii kinematické a posléze dává přednost řešení analytickému.

Nemíníme zde podávati přesný rozbor těchto vědeckých prací a omezíme se pouze na stručný přehled. Nejstarší práce tištěná »O normálách kuželoseček a s tím souvisejících problémech« byla otištěna r. 1883 v král. české společnosti nauk a obsahuje některé nové věty, které souvisí s parabolou, zvanou často Steiner-Pelzovou. Dále sluší jmenovati tři práce, které vznikly z netištěného habilitačního spisu: »O speciální prostorové kolineaci určené dioptrickým systémem« (král. č. spol. nauk 1883), »Úvahy o působení perspektivních obrazů« (tamtéž 1886), »O perspektivní restituci a zkrácení« (tamtéž 1886). Tyto práce vzbudily pozornost ve vědeckých kruzích a objevily se i různíci se jiné náhledy; autor byl nucen hájiti se pojednáním »Perspektivische Studien« (Král. spol. r. 1890), zejména proti známému berlínskému pracovníku v témž oboru Q. Hauckovi. K těmto pracím řadí se také rozsáhlá práce o »Základech reliefní perspektivy« (německy v král. společ. 1896, česky v Časopise r. XVIII.), kde po vylíčení historického vývoje probírá geometrická teorie i praktické upotřebení, zejména na věc tehdy časovou: hotovení panoramat.

*) Pěknou vzpomínku věnoval mu současník a přítel jeho Servác Heller v časopise »Cesta« (r. 1919) pod názvem »Z paměti Zelené lišky«.

Více elementární geometrie týkají se pojednání »Racionální relace v stejnostranném trojúhelníku« (Časopis XXVI.) a »O metrických relacích transversál« (česky Čas. XXVII., německy v král. spol. 1900), v nichž použito promítání k získání vět obecného rázu z některých vět speciálních.

Po těchto pracích obrátil se prof. Pelíšek ke geometrii kinematické. Že se tímto oborem již dlouho a důkladně zabýval, o tom svědčí obsáhlý referát o Mannheimově geometrii pohybu v roč. 8. Věstníku České Akademie, který obsahuje i obšírný historický nástin celého vývoje této disciplíny. Sem spadající práce jsou »Geometr. místo os šroubových pohybů, jimiž se úsečka převede do jiné polohy« (Hoppe Arch. ř. 2., sv. VII.), »Pohyb proměnného čtyřúhelníka prostorového« (Rozpravy 8), »Středy křivosti kotálců« (Časopis 30), »Úpatnice asteroidy« (král. spol. 1907), »Vztah mezi délkou oblouku kotálců a úpatnic« (Rozpravy 18).

V dalších pojednáních přiklání se více k analytickému způsobu řešení a přidržuje se ho i nadále. Jsou to: »Poloměry křivosti křivek, vytvořených pohybem neproměnného systému« (Rozpravy 19), »O plochách vytvořených sférickými kotálcovými« (Rozpravy 22), »O složeném helikoidu vytvořeném hypocykloidálním eliptickým pohybem« (Časopis 52) a »O helikoidu sborceném s jádrem válcovým o základně nefroidické« (Almanach České vys. školy technické v Brně 1924).

Tímto není však vypočtena všechna vědecká činnost prof. Pelíška. Vydal také litografované přednášky o deskř. geometrii originální výběrem a zpracováním látky, uveřejnil životopis svého asistenta V. Simandla, vysoce nadaného, bohužel však záhy zesnulého a mnohokrát přednášel ve schůzích brněnského odboru Jednoty o zajímavých problémech a vždy pečlivě připravených.

Práce prof. Pelíška byly oceněny také autoritami zahraničními a všude příznivě posouzeny. Můžeme poukázat na Lampeův »Jahrbuch für die Fortschritte der Mathematik u. Physik«, Obenrauchovu »Geschichte der darst. Geometrie in Oesterreich« a Loriovu »Storia di geometria descrittiva«. Byl jmenován členem Královské společnosti nauk (r. 1896), čestným členem Jednoty českosl. matematiků (r. 1912), dopisujícím členem České Akademie (r. 1919) a konečně též zakládajícím členem Moravské společnosti přírodovědecké, nově se utvořivší. Svými kolegy byl vždy velmi vážen a poctěn důvěrou jejich tým, že jej volili několikrát děkanem a jednou též rektorem. Poslední, čestný, avšak nevděčný úřad odmítl pro pokročilý věk.

Profesor Pelíšek dovršil sedmdesátý rok svého života v plné duševní i tělesné svěžesti. Přejeme mu všichni ze srdce nejen zdraví, ale také, aby čilost duševní, se kterou se vrhá stále na nové a nové problémy, ještě dlouho jej provázela, až opustí sně české techniky brněnské a bude moci zcela se věnovati své zamilované vědě.